

УДК 81' 28(438.42)

Яраслаў Самуйлік
Брэст

МІЖДЫАЛЕКТНЫЯ СУВЯЗІ ГАВОРАК ВЫГАНАЎСКАГА ПАЛЕССЯ

Interdialectal Connections of Subdialects in the Vyhonavs'k Part of Polissia

Выганаўскае Палессе — рэгіён на памежжы Заходняга Палесся і Панямоння. Размешчаны ён у міжрэччы Ясельды (прыток Прыпяці) і Шчары (прыток Нёмана). Асноўная яго частка — Целяханшчына (яго цэнтр — мястэчка Целяханы). Па тэрыторыі рэгіёна праходзіць значная колькасць ізаглас [ДАБМ; ЛГ; ЛАБНГ; ПЗІ]. Сярод іх пераважаюць ізагласы паўднёвага і паўночнага напрамкаў. Яны аддзяляюць гаворкі Панямоння ад гаворак Заходняга Палесся. Праходзяць гэтыя ізагласы ў розных месцах, пачынаючы ад паўночных межаў Выганаўскага Палесся і да яго паўднёвых ускраін. У гэтых адносінах Выганаўскае Палессе ўваходзіць у свайго роду пераходную зону паміж гаворкамі Панямоння і Заходняга Палесся.

У Выганаўскім Палессі найбольш пашыраныя паўночнабрэсцкія гаворкі [Клімчук 1983; Самуйлік 1986]. Адна з груп (падгруп) гэтых гаворак — цэнтральнацеляханская. На поўдзень ад яе бытуюць гаворкі паўднёвацеляханскія. На крайнім поўдні рэгіёна пашыраны гаворкі вальшчанска-аброўскія, паўночна- і сярэднезагародскія.

З улікам гэтых фактаў, было вырашана даследаваць гаворкі Выганаўскага Палесся больш глыбока і дэталёва лінгвагеаграфічным метадам, г.зн. скласці дыялектны мікраатлас рэгіёна.

ц'епэр, дз''ен', ц''ап''эр і інш. : *дэн', дан', тэпэр, тыпэр* і інш. (карта 32); *дз'ед, ц'ен', дз''ед, ц''ен'* : *д'ед, д'ід, т'ен', т'ін'* (карта 34).

5. Клінападобны арэал па лініі Івацэвічы — Целяханы, які аб'ядноўваецца з Панямоннем: *слон'эчн'ік* : *слонэчн'ік* (карта 20).

6. Рысы, якія аб'ядноўваюць з Панямоннем паўночную частку рэгіёна; цэнтральная і паўднёвая часткі аб'ядноўваюцца з Загароддзем⁸: *вос'ен'* : *ос'ен', осэн'* і інш. (карта 43); *вóчы* : *óчи, óчы* і інш. (карта 44); *облако, вóблако* : *оболок, оболók* (карта 87); *с'ón'н'а, с'ón'н'і* і інш. : *ц'епэр, тэпэр* і інш. (карта 90); *пэтух, п'атух* : *п'эвэн', п'івэн'* і інш. (карта 103); [пракурэй] *сокóчут, сакóчуц'* і інш. : *сокорát, сокор'эт'* і інш. (карта 105); *гумно* : *клун'а* (карта 114); *бороновáц'і, баранавáц'і* і інш. : *волочыц'і, волочыт'і, волочыты* і інш. (карта 128).

7. Рысы, якія аб'ядноўваюць Выганаўскае Палессе з Загароддзем і супрацьпастаўляюць яго Панямонню⁹: [оканне : аканне] *голова́, дорóга* і інш. : *галава́, дарóга* і інш. (карта 1); *в'е́ц'ор, в'е́ц'ор, в'і́т'ор* і інш. : *в'е́ц'ер* (карта 5); *мэд, мад* : *м'од* (карта 10); *вэ́чор, вáчур* : *в'е́чар* (карта 11); *зáйец, зáйец', зáйіц* : *зáйац* (карта 15); *був, буў* : *быў* (карта 18); *бэ́рог, ба́руг* і інш. : *б'эраг* (карта 22); *дóвгэ, дóвгэ́йе* і інш. : *дóўга́йе* (карта 26); *вэз, в'із, дуб* і інш. : *вос, дуп* (карта 39); *мн'áсо, мн'эсо, мн'áта, мн'эта* : *мйáсо, мйáта* (карта 42); [прагэтычныя 'в' : 'й'] *вэн, вdn, в'ін, вын* і інш. : *йон* (карта 50); *шчо, шо* : *што* (карта 52); *бабэ́й* (з часткай загародскіх гаворак) : *баб, бабо́ў* і інш. (карта 59); *ходз'іц'і, ход'іт'і, ході́ти, ходы́ты* і інш. : *хадз''іц'* (карта 73); *роб'іц'іса, роб'іт'іса, робы́тиса, робы́тис'* і інш. : *раб'іцця* (карта 74); *л'эта́ц'і, л'эта́т'і, лэ́таты* і інш. : *л'ета́ц', л'ата́ц'* (карта 77); *чы, чи* : *ц'і* (карта 85); *пóночы, повно́чы* і інш. : *ц'óмно* (карта 89); [прыстаўная лесвіца, драбіны] *страм'іна, страмы́на* і інш. : *драб'іна* (карта 113); *клун'а* : *гумно* (карта 114); *волочыц'і, волочы́т'і, волочы́ты* і інш. : *баранавáц'* (карта 128); *судос'іц'іса, судос'іцця, судосы́тыс'* і інш. : *устрэ́цця* (карта 129); *чо́боты, чобóты* і інш. : *бо́ты* (карта 131); *му́с'іт, му́с'іц', му́сыт'* і інш. : *ма́быц'* (карта 137).

Такім чынам, прыведзеныя вышэй асаблівасці адлюстроўваюць свайго роду “прамежкавы”, у нейкай меры “пераходны” характар гаворак Выганаўскага Палесся паміж гаворкамі Панямоння і тыповага Загароддзя.

8. Існуюць дыялектныя рысы, якія супрацьпастаўляюць Выганаўскае Палессе і Панямонню, і Загароддзю¹⁰: [*e – ê – i*] *л'ес, с'эно, сн'ег* :

⁸ Гл. спасылку № 4.

⁹ Перад двукроп'ем прыводзяцца рысы, якія аб'ядноўваюць гаворкі цэнтральнай Целяханшчыны з гаворкамі Загароддзя, пасля двукроп'я — рысы характэрныя для гаворак Панямоння.

¹⁰ Спачатку прыводзяцца рысы, характэрныя для гаворак Панямоння, затым — рысы, характэрныя для гаворак асноўнай часткі Выганаўскага Палесся, потым — рысы, характэрныя для асноўнага масіву загародскіх гаворак.

л'эс, с'эно, сн'эг : л'іс, с'іно, сн'іг (карта 4); *в'асна́, б'ада́ : вэсна́, бэда́, в'есна́, б'еда́ : высна́, быда́* і інш. (карта 6); [*'р'* цвёрды – *'р'* паўмяккі – *'р'* мяккі] *кароўка, град, грэх, парáдок, парэ́заў, рэ́чка : кор'эвка, гр'ад, гр'эх, пор'áдок, пор'э́зав, р'э́чка : кор'івка, гр'ед, гр'ад, гр'іх, пор'áдок, пор'і́зав, р'і́чка* (карта 36).

9. Выганаўскае Палессе ўваходзіць у шырокую зону паралельнага ўжывання двух і больш варыянтаў пэўных дыялектных асаблівасцей: *н'ема́ // н'іма́* (карта 7а); *дал'о́ка // дал'э́ко* (карта 8); *ов'йос́ // ов'эс́* (карта 9); *ка́зка, ска́зка // ка́зка, ска́зка // ка́ска, ска́ска* (карта 40); *молода́йя // молодá* (карта 65); *добра́йя // добра́* (карта 66); *но́вэйя // но́вэ* (карта 67); *молодэ́ // молодэ́йя* (карта 68).

10. Рысы, якія аб'ядноўваюць гаворкі рэгіёна з часткай загародскіх гаворак¹¹: [*о > ê, э^м, ê – о > і, и, ы*] *в'эз, вэ^мз, стэ^мл – в'із, виз, выз, ст'іл, стил, стыл* (карта № 2); [палатняяная коўдра] *цэ́ха – ц'і́ха* (карта № 132).

11. Лакальныя сувязі часткі гаворак Выганаўскага Палесся і Загароддзя: [лівень] *про́лэй – про́лій* (карта № 88); [дзюба ў птушак] *корань 'дз'уб'* (карта 100); [кошка мяўкае] *рэ́вкайя – мр'áвкайя, мравч'йт', мравч'эт'* (карта 108); [пластаваны абярэмак сена] *пэрэ́чынок – пырэ́чынок* (карта 120); [бульба] *картоплі, картоплэ* (карта 123); [палатняяная коўдра] *цэ́ха – ц'і́ха* (карта 132).

Адзначым таксама асаблівасці іншага характару.

12. Рысы, якія аб'ядноўваюць гаворкі Выганаўскага Палесся, Загароддзя і Тураўшчыны: [оканне] *голова́, дорога́* і інш., *в'эц'ор, в'іт'ор* і інш. (карта 5) [АУМ II: к. 40]; *зайец, зайец'* (карта 15), *був, буў, була́* (карта 18); [пратэтычны *в*] *вэн, вон, в'ін, вын* і інш. (карта 50); [вымаўленне слова 'што'] *шчо* (карта 52); [цёмна] *пóночы* (карта 89); [сённяя] *ц'епэ́р, ц'еп'ер, тэпэ́р* і інш. (карта 90); [баранаваць] *волочы́ц'і, волочы́т'і, волочы́ты, волочы́ц'і* і інш. (карта 128).

13. Рысы, якія аб'ядноўваюць гаворкі Выганаўскага Палесся з гаворкамі Тураўшчыны і не пашыраюцца на асноўную частку Загароддзя: [крайні захад Выганаўскага Палесся] *б'э́рэг* (карта 11а); [усходняя частка рэгіёна] *но́в'е* (карта 23); *молода́* (карта 65); *молодэ́* (карта 68); [паўночны захад рэгіёна, чабор] *чабрэ́ц, чэбрэ́ц* (карта 97); [паўднёвы ўсход Выганаўскага Палесся, гняздо] *кублó* (карта 99); [курыца] *ку́ра* (карта 104); [конь] *нату́рысты* (карта 110); [пляменніца] *н'ебо́га* (карта 136). Дарэчы, па этнаграфічных асаблівасцях частка Выганаўскага Палесся ўваходзіць ва Усходнепалескі рэгіён.

¹¹ Спачатку прыводзіцца рысы, характэрныя для гаворак Целяханшчыны, затым — рысы, характэрныя для некаторых загародскіх гаворак.

14. Асаблівасці, якія паказваюць супрацьпастаўленне Тураўшчыны Выганаўскаму Палессю¹²: [паўгалосны 'ў' : губна-губны 'w'] *праўда, доўгі, куп'іў* : *праўда, доўг'і, куп'іw* (карта 41 і інш.); *уз'елá* □ *уз'алá, вз'алá* (карта 14); *пул* : *пыл, п'іл* (карта 16); *до м'ен'е* : *до мэн'э* (карта 22); *ходз'іц'* : *ходз'іц'і, ходз'ім'і* і інш. (карта 73); *роб'іцца* : *роб'іц'іса, роб'ім'іса* і інш. (карта 74).

15. Асаблівасці гаворак Выганаўскага Палесся ўтвараюць значныя арэалы ў палескім дыялектным кантынууме¹³: [займеннік 'нешта'] *н'эшчо* : *н'эшто, шчос'* (карта 72); *бойўса* : *байўс'а, бойўс'а* і інш. (карта 79); [бусел] *бўс'ко* : *бўс'ел, бус'кó, бус'ók* і інш. (карта 101); [капа сена] *коп'іца* : *копá* і інш. (карта 122).

16. Адзначаныя вышэй асаблівасці аб'ядноўваюць гаворкі Выганаўскага Палесся з тымі ці іншымі суседнімі дыялектнымі адзінкамі, але значная частка фанетычных, марфалагічных і лексічных з'яў, характэрных вывучаемаму рэгіёну, мала пашырана ці амаль невядома ў рэгіёнах суседніх. Лінгвагеаграфічнае даследаванне мовы рэгіёна дало магчымасць адасобиць асноўную частку Выганаўскага Палесся (Целяханшчыну) як пэўную, выразна акрэсленую дыялектную адзінку на аснове наступных адзнак¹⁴: [o > э^м, ê : інш. формы] *в'éz, вэ^м, стэ^мл* : *воз, стол, выз, стыл* і інш. (карта 2); [губна-губны зычны 'w' : губна-зубны 'v', паўгалосны 'ў'] *праўда, доўг'і, куп'іw* : *праўда, доўгі, куп'іў, праўда, доўгый, купыv* (карта 41 і інш.); *гл'едз'эв, гл'ед'эв* і інш. : *гл'адз'эў, гл'ад'іv* (карта 13); *ейцэм* : *йацóm, йіцэм* і інш. (карта 15a); *жалó* : *жáло, жырлó* і інш. (карта 19); *часнóк* : *часнык, чоснóк* і інш. (карта 21); [палаталізаваныя зычныя dz', ц' перад рэфлексамі e, i, ђ : палатальныя зычныя dz'', ц'' перад рэфлексамі e, i, ђ, цвёрдыя зычныя d, t перад рэфлексамі e, i, этымалагічна мяккія зычныя d', t' перад рэфлексам ђ] *дз'ен', ц'енэр* і інш., *ходз'іц'і, ц'іхо* і інш., *дз'ед, ц'ен'* і інш. : *дз'ен', ц''ап'эp* і інш., *хадз'іц'', ц''іхо* і інш., *дз'ед, ц''ен', дэн', тэпэр* і інш., *ходыты, тыхо* і інш., *д'ед, д'ід, т'ен', т'ін'* і інш. (карты 32, 33, 34); [этымалагічна мяккія d', t' перад рэфлексамі i] *ход'ім'і, т'іхо* і інш. (карта 33); [цвёрды зычны t на канцы дзеяслоўных форм трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку : палатальныя і палаталізаваныя зычныя ц'', ц', этымалагічна мяккі t' у акрэсленай пазіцыі] *хóдз'ім, хóд'ім, хóдз'ат, хóд'ат* і інш. : *хóд''іц'', хóдз''ац'', хóдз'іц', хóдз'ац', хóдыт', хóд'ат'* і інш. (карта 35); *на мэжэ, на м'ежэ* і інш. : *на м'ажы, на мыж'і* і інш. (карта 56); *бабэй, баб'эй* : *баб, бабóў* і інш. (кар-

¹² Спачатку прыводзяцца рысы, характэрныя для гаворак Тураўшчыны, затым — асаблівасці, характэрныя для гаворак Целяханшчыны.

¹³ Спачатку прыводзяцца рысы гаворак асноўнай часткі Выганаўскага Палесся.

¹⁴ Гл. спасылку № 12.

та 59); у *чоботах*, у *чобѳтах* і інш. : у *бѳтах*, *чѳбот'ух* і інш. (карта 62); *пэку'э*, *пэку'і* і інш. : *п'ачы*, *пычы* і інш. (карта 75); *ходз'у*, *ход'у*, *нос'у* : *ходжэу*, *хажэу*, *нашу*, *ношу* і інш. (карта 78); [дзеяслоў '*вісець*' у трэцяй асобе множнага ліку у выразе '*часы вісяць*'] *в'эс'ат*, *в'эс'ат'*, *в'эс'ац'* : *в'іс'ац'*, *в'іс'ат'*, *в'іс'ац'і* і інш. (карта 84); *сѳн'ен'ко* : *сѳн'ейко*, *сѳнычко* і інш., *пэрэжмарок* : *вѳблако*, *ѳболок* (карта 87); *красногѳлов'ік* : *красн'ук* (карта 92); [неядомыя грыбы] *овэчыіе*, *овэчы* і інш. : *вѳўчыіе*, *ж'абс'кы* і інш. (карта 93); *журахв'іны*, *журахвіні* : *жураўл'іны*, *журахлыні* і інш. (карта 95); *чѳбур*, *чыбур* і інш. : *чѳбѳр*, *чыбырэц'* і інш. (карта 97); *птѳшка* : *птѳшка* (карта 98); *орабѳшок*, *гарабѳшок* : *в'ераб'ей*, *швѳраб* і інш. (карта 102); *св'ін'н'е* : *св'ін'н'і*, *свѳіны* і інш. (карта 106); [свінні] *рѳхкайут* : *рѳхкайуц'*, *рѳхкайут'* і інш. (карта 107); *эжык*, *эжик* : *вѳжык*, *йж* і інш. (карта 109); *пыдлѳга*, *помэст* : *падлѳга*, *пудлѳга* і інш. (карта 111); *лѳпно* : *вѳпна* і інш. (карта 112); [значэнне слова 'звод'] *звод*, *звѳд* і інш. — вага ў калодзежным жураўлі : *зв'ід*, *звѳд* — саха ў калодзежным жураўлі (карта 119); *нас'ілы* : *нас'ілк'і*, *насылыцы* і інш. (карта 121); *комн'ак'і* : *кам'ак'і*, *товканыц'а* і інш. (карта 125); *вудэчка*, *уздэчка* і інш. : *вѳбруц'*, *обрѳйт'* і інш. (карта 127); *спѳвац'і*, *спѳват'і* і інш. : *сп'авац'*, *спываты* і інш. (карта 130); *цэха* : *радз'ушка*, *раднѳ* і інш. (карта 132); *мѳс'іт* : *мѳбыц'*, *мѳсыт'* і інш. (карта 137).

17. Шэраг асабліваасцей пашыраны ў асобных мікрарэгіёнах Выганаўскага Палесся. Яны ўтвараюць тут невялічкія пучкі ізаглас. Прыводзім іх: *п'ід* : *пыд* (карта 3); *васна*, *бада* : *вэсна*, *бэда* і інш. (карта 6); *м'ед* : *мѳд* (карта 10), *м'іш*, *п'іл*, *в'ісоко* і інш. : *мыш*, *пыл*, *высоко* і інш. (карта 16); [*і^н* : *ы^н*, *ы*] *с'і^н*, *вол'і^н*, *р'і^нба* : *сы^н*, *волы^н*, *ры^нба*, *сын*, *волы*, *рыба* (карта 17); *жарлѳ* (карта 19); *солон'эчн'ік*, *солонэчн'ік* і інш. : *слон'эчн'ік*, *слонэчн'ік* і інш. (карта № 20); *часнѳк* : *часнык* (карта 21); *б'эрог* : *бэрог* (карта 22); *нѳв'е*, *нѳв'ейе* : *нѳвэ*, *нѳвэйе* (карта 23); *баб'ей*, *йам'ей*, *дорѳг'ей* і інш. : *бабэй*, *йамэй*, *дорѳгэй* і інш. (карта 23а); *дѳвг'ейе*, *корѳтк'ейе*, *ц'іх'ейе* і інш. : *дѳвгэйе*, *корѳткэйе*, *ц'іхэйе* і інш. (карта 26), *в'ез*, *к'ен'* : *вэз*, *кэн'* (карта 30); [*р'* паўмяккі] *кор'эвка*, *гр'ад*, *гр'эх*, *пор'адок*, *пор'эзав*, *р'эчка* (карта 36); *ѳс'ен'*, *ѳсэн'* : *вѳс'ен'* (карта 43); *ѳчы*, *ѳчи* : *вѳчы* (карта 44); *ѳстры* : *гѳстры* і інш. (карта 45); *н'іѳднога* і інш. : *н'іѳднога* і інш. : *н'іѳгнога* (карта 46); *ўл'іца* і інш. : *вўл'іца* і інш. (карта 46); *онѳча* і інш. : *нѳча* : *ганѳча* і інш. (карта 49); *з'эл'л'е*, *нас'ен'н'е* : *з'эл'йе*, *нас'ен'йе* (карта 53); у *чѳбѳц'ах*, у *чѳбѳт'ах* і інш. : у *чѳботах*, у *чѳбѳтах* і інш. (карта 62); *в'і* : *вы* (карта 69); *вси* : *ус'е*, *вс'і* і інш. (карта 70); [форма займенніка '*усе*' ў выразе '*жала жыта з усімі*'] *з ус'іма* : *зо вс'іма* : *з ус'ім'і* : *з ус'эм'і* і інш. (карта 71); *хѳдз'іт*, *хѳд'іт*, *хѳд'ат*, *хѳдз'ат* і інш. : *хѳдз'іц'*, *хѳдыт'*, *хѳдз'ац'*, *хѳд'ат'* і інш. (карты 35, 80);

[форма трэцяй асобы множнага ліку дзеяслова 'вісець' у выразе 'часы вісяць'] *в'іс'ац', в'іс'ат'* : *в'эс'ат, в'іс'ат'* і інш. (карта 84); *пóвночы, повно́чи* : *пóночы* (карта 89); *красн'ік* : *красногólо́в'ік, красногólо́вэц* і інш. (карта 92); *чабарэц, чобор'эц* і інш. : *чабо́р, чобу́р* і інш. (карта 97); *дз'убэн', дз'уб'ен'*, *дз'уб, д'уб* і інш. : *дз'овб* : *дз'уба, д'уба* і інш. (карта 100); *рабу́шок* : *орабу́шок, гарабу́шок* і інш. (карта 102); [куры] *кoкóчут* : *сокорáт, сокóчут* і інш. (карта 105); [кошка] *м'аўкайе, м'áвкайе* : *ра́вкайе* : *м'йáвкайе, мн'áвкайе* і інш. (карта 108); *пыдлóга* : *помэст* (карта 111); *бу́л'ба* : *карто́пл'і* (карта 123); *сковпэц* : *скопэц, скоп'е́ц* і інш. (карта 124); [таўчоная бульба, страва] *картопл'áна́йа кáша, картопл'áна кáша* і інш. : *товкан'іца, товкани́ца* і інш. (карта 125); [аброць] *вуздэ́чка* : *узdz'éчка* : *вуздз'éчка* і інш. (карта 127); [боты] *чобóты* : *чобóц'і* і інш. (карта 131); *ковн'ёр* : *комн'ёр* і інш. (карта 133).

Па некаторых асаблівасцях выдзяляюцца гаворкі вв. Трасцянка (карты 4, 6, 25, 29, 34, 37) і Раздзялавічы (карты 4, 78, 120).

На некаторых картах адлюстраваны вынікі кантамінацыі: *в'асна́* — *васна́* — *вэсна́* (карта 6); *драб'іна* — *страб'іна* — *страм'іна* (карта 113).

Відаць, вынікам пранікнення акання ў окаючыя гаворкі з'яўляюцца словы *жарло́* (карта 19); *нас'ілы* (карта 121).

Можна заўважыць, што пучкі ізаглас, якія аддзяляюць цэнтральнацеляханскія гаворкі ад суседніх дыялектных адзінак, акрэсліліся не толькі на аснове непасрэднай сувязі з прыроднымі аб'ектамі або гістарычнымі фактарамі, якія спрыялі кантактам насельніцтва (старадаўні шлях Пінск – Слонім, Агінскі канал), ці перашкаджалі ім (лясныя і балотныя масівы). Відавочна, у даследуемым рэгіёне не было поўнай дыялектнай аднароднасці і ў старажытныя часы, калі пачаў фарміравацца яго дыялектны ландшафт.

Такім чынам, паводле нашага мікраатласа, Выганаўскае Палессе ўяўляе сабой дыялектны арэал, які аб'ядноўваецца значнай колькасцю спецыфічных асаблівасцей і характарызуецца сваім унутраным члянэннем.

* * *

Спынімся на некаторых фактах гісторыі вывучаемага рэгіёна.

Да X–XIII стст. адносіцца значная колькасць славянскіх курганаў у Выганаўскім Палессі [Кухаренка 1961; Штыхов 1971; Побаль 1983: 56–58, 103, 104, 110–114; АНБ: 357–358; Самуйлік: к. VI]. Размешчаны яны ў заходняй яго частцы (Жытлін, Коратчын, Хадакі, Сярадава), цэнтральнай (Святая Воля), паўночна-ўсходняй (Залужжа, Свяціца), паўднёва-ўсходняй (Бакінічы). Прыкладна да VI–XIII стст. адносіцца гарадзішча ў Целяханах [Самуйлік: к. VI]. Відаць, ужо ў тыя часы была закладзена аснова выдзялення цэнтральнацеляханскіх гаворак.

У XV–XVI стст. Выганаўскае Палессе ўваходзіла ў склад наступных адміністрацыйных і ўдзельных адзінак [Самуйлік: к. VIII; Алексеюк; Миролюбов; БЭ V: 360–361]. Асноўная адзінка – Вядская воласць. Вядома з 1433 г. Яна ўключала цэнтр і захад былога Целяханскага раёна. Да 1508 г. Вядская воласць уваходзіла ў склад Слонімскага павета. У гэтым жа годзе ўвайшла ў склад Пінскага княства, якое з 1521 г. стала паветам (спачатку Трокскага, а з 1566 г. Берасцейскага ваяводства) [АНБ: 99, 499; БЭ III: 107, IV: 365, XII: 365, 372–373, XV: 19–20, 528]. Ліпская воласць уключала ўсход былога Целяханскага раёна і прылягаючую частку Ганцавіцкага раёна (Раздзялавічы). Бобрыцкая воласць уключала паўночны ўсход Пінскага, поўдзень Ганцавіцкага раёнаў, большую частку Лунінецкага (без поўначы), часткі Жыткваіцкага і Петрыкаўскага раёнаў. Здзітаўская воласць Слонімскага павета (затым асобны павет) уключала значную частку Драгічынскага і Іванаўскага раёнаў, паўднёвы ўсход Бярозаўскага раёна і тэрыторыю на поўнач амаль да Івацэвіч.

У XVI–XVII стст. Беларусь пакрылася сеткаю мястэчак. Гэта паселішчы, якія сумяшчалі ў сабе рысы горада і вёскі. Яны з’яўляліся эканамічнымі цэнтрамі навакольных акруг. У Выганаўскім Палессі і яго наваколлях такія мястэчкамі з’яўляліся: Выганашчы (упамінаецца ў 1600 г.), Хатынічы (з 1661 г.), Івацэвічы (упамінаецца ў 1519 г.), Лагішын (у 1552 г.) [БЭ VII: 157; IX: 89–90; Aleksandrowicz 1970: 47–108]. Пазней найбольш значным мястэчкам вывучаемага рэгіёна, яго “сталіцай” сталі Целяханы. Першае ўпамінанне аб Целяханах адносіцца да XVI ст. [БЭ XVII: 98]. Наяўнасць местачковых цэнтраў у Выганаўскім Палессі спрыяла, па-першае, вылучэнню мікрагруп мясцовых гаворак, па-другое, іх кансалідацыі і захаванню.

Сучасная дыялектная мяжа паміж цэнтральнацеляханскай групай паўночнабрэсцкіх гаворак і панямонскімі гаворкамі амаль супадае з былой мяжой Пінскага княства (да пачатку 70-х гадоў XII ст. уваходзіла ў склад Тураўскага княства) з Чорнай Руссю XII–XIII стст., а потым з Літвой часоў Міндоўга [АНБ: 499, 617; Самуйлік: к. VII; БЭ IV: 357–359, XII: 365, XVI: 37, XVII: 278]. У пачатку XIV ст. амаль уся тэрыторыя Выганаўскага Палесся ўвайшла ў склад Вялікага княства Літоўскага [БЭ IV: 357–358, 364–365]. У выніку змен адміністрацыйнага падзелу сярэдзіны XVI ст. большая частка разглядаемага рэгіёна апынулася ў складзе Пінскага павета Берасцейскага ваяводства [Самуйлік: к. IX–X; БЭ III: 107, XII: 372–373]. Пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай (1793 г.) у склад Расіі ўвайшлі ўсходнія ўскраіны Выганаўскага Палесся, у выніку трэцяга падзелу (1795 г.) – астатняя яго частка. Большая частка Выганаўскага Палесся ўключана ў склад Пінскага павета Мінскай губерні, заходнія

яго ўскраіны — у Слоні́мскі павет, які ў 1795–1797 гг. уваходзіў у склад Слоні́мскай, у 1797–1801 гг. — Літоўскай, з 1802 г. — Гродзенскай губерні [Самуйлік: к. IX; БЭ IV: 364, V: 425–426, VI: 216, IX: 316, X: 424, 425, XII: 372 – 373, XV: 15, 19–20, XVI: 17].

У 1921–1939 гг. Выганаўскае Палессе ўваходзіла ў склад Польшчы. Адміністрацыйна яно з’яўлялася часткай Палескага (Брэсцкага) ваяводства, уваходзячы пераважна ў склад Косаўскага павета [Самуйлік: к. XII; БЭ VII: 20–21, VII: 428, XI: 548]. З 1939 г. гэты рэгіён у складзе БССР (Целяханскі, часткова Лагішынскі і Ганцавіцкі раёны Пінскай вобласці, ускраіны — у складзе Косаўскага раёна Брэсцкай і Ляхавіцкага раёна Баранавіцкай абласцей) [БЭ II: 293, VIII: 428, IX: 90, XII: 367, XVII: 98; АТПБ]. У 1954 г. Пінская вобласць і чатыры раёны Баранавіцкай (у тым ліку і Ляхавіцкі) уключаны ў склад Брэсцкай вобласці. Косаўскі раён у 1947 г. у выніку пераносу раённага цэнтра ў Івацэвічы перайменаваны ў Івацэвіцкі. Апошні ў 1962 г. уключаны ў Бярозаўскі раён, а ў 1965 г. адноўлены. Целяханскі раён утвораны ў 1940 г., існаваў да 1959 г., з тым уключаны ў склад Івацэвіцкага і Лагішынскага раёнаў. Лагішынскі раён у 1962 г. уключаны ў склад Пінскага, часткова Лунінецкага раёнаў. Потым некаторыя сельсаветы (раней уваходзілі ў склад Целяханскага раёна) перададзены ў Івацэвіцкі раён.

ЛІТАРАТУРА

- Алексеюк — Алексеюк М.И. Брест-Литовское воеводство с конца XVI в. до 1772 г. / Карта-схема захоўваецца ў Брэсцкім абласным краязнаўчым музеі.
- АНБ — Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. — Мінск, 1993.
- АТПБ — Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел Беларусі. — Мінск, 1985.
- АУМ — Атлас украінскай мовы. — Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. — Київ, 1988.
- БЭ — Беларуская энцыклапедыя: У 18 т. — Мінск, 1996–2004.
- ДАБМ — Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. — Мінск, 1963. — Карты №№ 1, 4, 8–19, 21, 23, 25, 29, 30, 34, 35, 40–42, 45–47, 50–53, 55–57, 60, 62–67, 71, 72, 76, 77, 87, 101, 110, 111, 116, 118, 120, 127, 128, 133, 135, 141, 150, 151, 158, 160, 162, 170, 173, 176, 177, 183, 192, 221, 226, 228, 230, 235, 238, 241, 242, 252, 254, 255, 266, 269, 271, 273, 278, 288, 292, 294, 306, 311, 315.
- Клімчук 1983 — Клімчук Ф. Д. Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс. — Мінск, 1983.
- Кухаренко 1961 — Кухаренко Ю.В. Средневековые памятники Полесья / Свод археологических источников. — Вып. Е 1–57. — Москва, 1961.
- ЛАБНГ — Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: У 5 т. — Мінск, 1993–1998.
- ЛГ — Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак. — Мінск, 1969.

- Миролюбов — Миролюбов Б.В. Пинщина в начале XVI столетия / Карта захоўваецца ў Пінскім краязнаўчым музеі.
- ПЗІ — Паўднёва-заходнія ізаглысы // Лексічныя ландшафты Беларусі: Жывёльны свет. — Мінск, 1995. — С. 180–196.
- Побаль 1983 — Побаль Л.Д. Археологические памятники Белоруссии: Железный век. — Минск, 1983.
- Самуйлік — Самуйлік Я.Г. Атлас народных гаворак Выганаўскага Палесся (рукапіс): Гістарычныя карты. — Карты №№ V–XII [гл. таксама № 6].
- Самуйлік 1986 — Самуйлік Я.Р. Дыялектны мікраатлас Выганаўскага Палесся. Дыпломная работа (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт). — Мінск, 1986. [Дапрацаваны варыянт:] Атлас народных гаворак Выганаўскага Палесся (рукапіс) [гл. таксама № 12].
- Штыхов 1971 — Штыхов Г.В. Археологическая карта Белоруссии: Памятники железного века и эпохи феодализма. — Вып. 2. — Минск, 1971.
- Aleksandrowicz 1970 — Aleksandrowicz S. Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII w. // Acta Baltiko-Slavica. — T. 7. — Białystok, 1970.

SUMMARY

The article presents the territorial location of this region and its subdialects. Despite great importance of regional dialectal atlases, an atlas of this region exists only as a manuscript. The researcher studies a research territory, basic features of those subdialects and interdialectal oppositions.